

IPUIN ESKE (1.º SARIA)

Iru neska mutiko. Abadiño'ko gaztetxoak. Irurak ikasle, alkarregaz lagun eta argiak, asko ikasi gura dabena. Laster Gabon osteko opor-aldia dala-ta, andereñoak egun orreitarako lana, irurak bardiña, ipiñi dautse; iruren artean lan bat egin bear dabe, amar orrialdekoa, eskolan gero danen aurrean irakurri bear ko dabena.

Pozik dagoz irurak. Eskolatik etxerakoan, Sorne'k —au da neskatoaren izena— bizi-bizi bota dautse mutiko biai:

— Ipuinak jakoz andereñoari atsegin. Atzo be guztioi gogoko izan jakun bat irakurri euskun; adi-adi egon giñean guztiok ari entzuten, euli baten dunduriorik be entzuten ez zalarik.

— Orduan, Sorne, nai don irurok ipuin polit bat egin daigun? —Koldo'k, mutikoetatik zarrenak.

— Orixe! ipuin bat, geuk asmauta, eroan bear dautsa-gu andereñoari. Eta arek irakurriko dau ikasle guztien aurrean. Au poza! —gaiñeratu eban bigarren mutikoak, Kepa'k.

Esan eta egin. Zapatua zanez, biaramonean, Gaztelu'rako bidea artu eben ipuiñetan. Antxe bizi zan, entzun ebenez, gizon zartxo bat, ipuin kontetan trebea. Markel eritxon. Sorne'k sarri entzun eutsen gurasoai axe zala Abadiño'n eta inguruetan ipuin-zalerik onena; aren aotik sagar umotua adarretik lez jausten zirala ipuin eta koplazelebreak.

Or doaz ba ez tapa-tapa bizkor baiño eleiz osteko zidor estuan gora iru gazteak. Nirñir dagitse eguzkiak izpigorri piñu-adar artetik emen, pago-besanga gaiñez gero. Neurritsu darabille biriki-auspoa, eta ez dira nekatzen. Poztasunak orpo-atzean egoak jarten dautsez, antza.

Matierna aldetik gorantz yatorkun bidera eldu dira. Emen bai ibilli atsegin! Udalaitz, Anboto, Untzillaitz, Mugarra, Ezkubaratz dabez eskuman... Aurrez aurre Kanpantzar, Gaztelumendi, Intxorta, Gazeta... Oiz eta inguruak etxe zuri-gorritz lilluragarri, ezker aldetik... Gain ontatik oro ikusten. Udazkena da-ta, eder ta sotil jantzita izadia: orlegi piñuak, baiña gorrixka ta ori areitz, pago, intxaur, gurbiz urritz eta gaiñerako zugatz-tantai osto igarakordunak.

— Au ederra! —diño Koldo'k.

— Zoragarria! —beste biak.

Eta aurrera ekioen leiaz.

Baserritarrak itxura danez bazkal-ostekoa egiten; ez da iñor agiri, ezker-eskumako ikuspegi nasai ederra ezik. Ekar-eroan ziarduan aizeak meeme, alboko piñu-orri arte zurmurka. Otoitz-deia an becan eleizako kanpai astunak. Erdi itxirik daukiez etxe banaketako ate-leioak. Gaztelu

azotegian ez da iñor agiri; lau-bost mutiko urrun samar, eguzkia artzen.

— Zein ete dogu ipuin-zalearen etxea? —Koldo'k.

— Or andra bat oillotokitik onuntz —Sorne'k—. Onetek jakingo dau, ta berari itanduko dautsagu.

Onuntz datorren andreaz topo egin dabe. Eta irurak batera lez:

— Entzun, andre! Ipuin billa gabiltz gu. Lan bat osotu bear dogu Gabonetako opor-aldian, andereñoak aginduta; ipuin lan bat, andra. Zuk al dakizu ipuiñik. Emen, Gaztelu'n, ipuin asko dakizuela esan dauskue.

Eta emakumeak erantzun:

— Nik ez, ez dakit ipuiñik; baiña or, aurreko etxean daukazue gizon urtetsu bat ipuin asko dakizana; beste neska-mutil batzuk be, sarri etorri oi jakoz ipuin eskan. Or dozue bera, solorantza doala.

Eta aregana jo dabe ipuin eskaleak.

— Arratsalde on, aitita! Zer moduz?

— Ederto, eta zuok alperkerian, ezta?

— Ez ba, lanean gabiltz! Opor egunek laster gaiñ doguzan arren, lanean jarri gaitu andereñoak, eta lan ori alik ondoen egin nairik, ipuin billa...

— Ipuin billa, e!

— Olantxe, aitita! Ikasleak gara gu, eta andereñoak eskatu dausku Gabon-Urtebarri-Erregen bitarteko oporretan, nagiarri emonak egon barik, ipuin polit bat idatzi daigula iruron artean. Abadiñoarrak gara, eta ezagutzen zaitugu zu eleizan ikusita: zuk ba-dozu ospea ipuin-kontari legez.

— Eta zelako edo-ta nun inguruko ipuiña gura zeunkie?

— Al izan ezker, bertokoa oba. Sarri olgau oi dogu guk Muntzaraz auzoan. Bada an, dakizunez, Muntzaraz etxe-torrea; guk ez dakigu aren istori zeatzik. Baiña askotan entzunak gaituzu Anboto'ko Damearen zerbait.

— Ederto! —aititak—; zatoze barrura eta jarri neure zizalluan.

Sukalderatu ziran irurak eta erreskadan jarri. Bertatik asi jaken aitita Anboto'ko Damiaz mintzatzen. Koldo'k, arkatza atera eban, ipuiñaren zati batzuk jasoteko. Errezago egingo jaken gero ipuin osoa ariltzea.

— Munduan asko lez —asi zan aitita—, Naparroa'n bazan errege bat. Bere erreñua lenago Bizkairaiño luzatzen zan, Muntzaraz be errege arena izanik. Emengo mutillak be ba-zituan zerbitzari. Eta Afrika'ko baltzak, ez gitxi.

SARIKETA

Oneitariko bat guztiz maltzur-okerra zan, ezigatx-eziga-txa; ezin eban ezetara be bere esanera ekarri: lagunak jo, zaldiak ondatu, armak ostu ta erregea bera bildurtuta eukan. Bein, bere aserre bizian zin-egin eban: "Neure alabea emongo dautsat ezkontzaz, baltz au azpiratzen dau-nari".

— Eta...? —Kepa'k, artega.

— Abadiño'ko gazte batek —Muntxazkoa bera— azpiratu eban baltza. Eta erregeak zin-egiña bete eban. Abadiñotarra, errege-alabakin ezkondu ta bertan jarri zan, Muntxaraz torrean, bizi izaten. Seme-alaba bigaz ugaritu eban sendia, Aitor zan seme nagusia ta Mari bigarrena. Ondo zainduak eta guri ta txeraz aziak izan ziran, eguzki epeletakoak esan oi danez. Etxalde ta diru askoren jabe ziran. Umetan diru-irritsik erakutsi ez arren, gero ogetalau ta ogetabi urteko egin ziranean, Mari batez be, oso diru-zaletu zan, eta geroagoko erentzia zala-ta, sarri izan eroiezan neba-arrebok eztabaida, liskar eta goraberak nai-gabetsuak.

Bein, ixillean, Mari'k eta onen neskameak egiteko zita-la asmatu eban: Aitor iltea. Mari'k, olan, gurasoen erentzi osoa jasoko eban.

Jai batez, etxeko guztiak Anboto bizkar aldera joatea erabagi eban. Oiñez joan ziran, Atxarte'tik gora, Urkiola menditik zear, Polpol'en atsedean alditxoa egiñik, Larrano'ra igon eban. Amabi t'erdiak joak zirala-ta, emen bazkaria, ondo be ondo jan-edanez. Gazteak, gurasoak baiño geiago ekin eutsoen edanari. Aitor orditua ez baiño zerbel samar egoan.

Ikuspegi biñaiñeko lekua da Larrano. Azpian daukuzuz Aspe, Martzaa, Arrazola, Atxondo ibarra. Aruntzago Apata, Elorrio, Abadiño, Durango aldea ta Oiz azpiraiño erri atsegiñak. Gurasoak, tokia benetan eder bait zan, begirari egokitu ziran aitz-gaiñean. Leun baizen gozo jotzen eban aizeak, andik eta emendik. Giro oba-eziña.

Iru gazteak, Anboto gaiñera igon gurata, arako bidea artu eban erabagitsu; arri-mokor ezpan-zorrotz eta zugatz-txapar artetik aratuko ziran. Neskamea ta Mari-malkar aiturik, asmo doillorra irauliz joiazan gorantz. Laprast eta jagi, oni oratu ta a itxi, arin ez baiña gora egiñaz ebiltzan. Gaiñ-gaiñera orduko, leku lau bat arkaitz artean; emen geratzen dira irurak, azpian eukan Arrazola'ra begira. Amiltegi ikaragarria! Zur ta erne doillorrak... Erdi-mozkor, nekatua etorren Aitor'i bultzada bat eta gazte gaixajoa ba-doa, arrimokor bat iduri, amiltegi utsera.

Ango txilia ta guzur-garrasiak! Jatsi ziran biak gorantz egiñiko bidea berantza ber-egiñak; negar-zotinka, itxu-

ra emon naiez: kontatu eutsen gurasoai jazo zana. Onein naigabe gordiña! Urrengo egunean jaso eban trokaraiño narras etorri zan Aitor gaixoaren gorpua. Odolustu ta maillatuz betea. Abadiño'ko Andra Mari ermitan izan ziran illetak.

Txarto egiñaren arra, baiña, izate barruan daroagu, salatzaile bizkor. Kontzientziak ez eban Mari baketan izien; neba illa eban salatzaile, ezten zorrotz beti biotzean sastaka. Ezin ezelan be ixil-azo barne-didar gogaikarria: berak il eban Aitor.

Ez jan, ez lo, gerora Mari'k ez eukan pozik, ezta bakerik. Gau baten, olaxe penatua, gurasoak lotaratuta gero be, sukaldean aurkitzen zan bere neskameagaz. Nebaren eriotza ezin iñolaz be burutik uxatu. Orduak joan jakezan egoera orretan. Eta azkenez biak, Mari'k eta neskameak, deabru-aldrea ikusi eban tximinitik bera sukaldera txirrit egiten. Andik iru egunera il zan Mari; neskamea, barriz, andik alde egiñik, iñok ez eban jakin norantz joan zanik.

— Ipuin tristea, aitita —oiu irurak ao batez.

— Bai, gaztetxoak, orrela da! Guk, baiña, asko ikasi geinke berau entzun edo irakurriaz. Ipuinak beti dabe mamiña, batzuk alaia ta beste batzuk nai-gabetsua. Guretzat jakingarri beti.

— Norbere barruaren deia! —Sorne'k.

Mari dei-didar ori entzunez dabil oindiño be. Zoratua dabil errukarri. Bere nebaren ots ori bota eziñik, egazka, Anboto'tik Oiz'era sugar biurtua. Urte askoz orritz jantzi ta osteria uldu dira Gaztelu inguruko zugatzak, ordotik ona diñot, baiña Mari or dabil egaz ta egaz. Koba-zulo bi daukaz gordeleku lez, bata Anboto'n eta bestea Oiz'en, edo obeto esan, mendi orren oiñean, Sarrimendi'n. Anboto'n dagoela, Anboto'ko Damea esaten dautsagu, eta Sarri'n bizi danean, angoak Mari-Urrika edo Burrika deritxoe.

Gure egunetan ba, ez dira gitxi, Anboto'tik Oiz'era, erratz edo giñarre gaiñean, sua dariola joaten ikusi dabenak. Eta ipuin au amaitzeko, nik entzuna:

Ori olan ba'da,
sar daitela kalabazan;
eta urten daiala
Zaldibar'ko plazan.

— Millesker, aitita!

— On egin daizuela.

ONAINDIA'tar SANTI

